...І сказав учитель: "Ви всі зоставайтесь, а той один нехай собі вийде".

І коли він вийшов, то показав учитель решті молоду дівчину і звелів потому

змалювати її образ словами, а той, котрий виходив, слухав, а попри нього

йшли молоді дівчата, а він не впізнавав, про яку ж мовилося, хоча кожен,

оповідаючи, дбав про істину і говорив тільки те, що, бачив...

Року 1468 тяжкий мор упав на Польщу. Ширився він у прилеглих до Польщі й Червоної Русі провінціях. Вільно навіть од тої зарази, принесеної ризькими вояками з амуніцією, не порятувалося. Двадцять тисяч городян гданських поклав мор у землю, а понад усім тим панував голод великий, і миші домонтарили у містах, як у власних темних норах.

Року 1468, взимку, Юрій Котермак, син міщанський з Дрогобича, був записаний на студії до Ягеллонського університету в Кракові.

Року 1967 молоденькі краків'янки ходили вулицями міста, навселюд показуючи ледь прикриті короткими сукнями стегна в рожевих мережаних панчохах До Вавельського замку шнуркувалась довжелезна черга охочих оглянути рештки його див і купити при вході значок із зображенням змія, переможеного молодцем Краком.

Року 1967, влітку, я сидів у відкритій, притуленій до червонястої стіни будинку кав'ярні й смакував духмяний напій, запарений руками гарної краків'янки.

Події ці, віддалені одні від одних п'ятьма століттями часу, мають зовсім різну історичну вартість, виглядають абсолютно несумісними — і, одначе, лежать в одній площині.

Року 1967 я шукав ледь примітних слідів, залишених на білому світі Юрієм Котермаком, сином міщанським з Дрогобича, ученим ескулапом і звіздарем.

Сліди були нетривкі, неначе Юрій Котермак ступав лише пісками. Я не тримав у руках навіть черепа, щоб зітхнути над ним, як Гамлет: "О бідний Йорік!" Я знав про Котермака не більше, ніж він міг би знати про мене.

І все-таки ми впізнали один одного. Відразу. Він підійшов до мого столика, привітався й сів, поскаржився на спеку й на двох бурсаків, що не сплатили йому одного флорена за науку, і звелів білокурій краків'янці подати філіжанку доброї турецької кави.

Котермак був таким, яким я хотів бачити його. Убраний він був у темне, як чернець, а волосся мав ясне, аж біле, і немов задимлений погляд, що вичитував людську долю в глибинах неба. Розмова йшла з віддалі п'яти століть, а наші думки лежали в одній площині.

— Мені потрібен запал в описі подій, щоб викликати страх, хвилювання, жаль чи обурення. Без того не можна передати в гідний спосіб звичаїв держав, народів, ані почуттів і захоплень, властивих натурі кожного. Зміцнює-бо сили автора важливість описуваних подій, а розум того, хто пише, ніби насичується незвичайністю й вагою вчинків, а також відлунням високих слів...

— Я впізнаю мову єпископа Вроцлавського, Петра з Бніна,— сказав Котермак.

— То мої власні думки,— заперечив я,— ніколи не чув про Петра з Бніна.

Кажу вам: дивився він мені просто в очі; подовгастими сухими галузками пальців тримав час, гарна краків'янка. подавала каву в крихітній філіжанці, прозоро-голубій порцеляновій філіжанці, як при дворі короля польського.

Час не мав найменшого сенсу. Коперник обертав земну кулю на своїй долоні й твердив, що Сонце — то вогнище усього сущого. Філіпп Буонакорсі, званий ще Каллімахом і Досвідченим, хитромудрий Одіссей середньовіччя, геніальний хамелеон у політиці, великий історик і поет, перейшовши через краї й народи, осів нарешті на польській землі для виконання обов'язків вихователя королівських дітей.

Магістр Котермак злегка торкався вузькими чутливими губами країв порцелянової чашки і говорив так, мовби засвідчував свою присутність при кожній із тих подій і нічому не дивувався — ані синяві неба, що не злиняло за всі п'ять століть, ані напівголим стегнам і штучно подовженим — як у єгипетських красунь — очам краків'янок, ані червоним, бежевим і синім "кадилакам", "мерседесам" і наймодернішим "альфа-ромео", ані відверто звабливим кемпінгам, ані прозоро-бетонованій споруді нової університетської бібліотеки,— здавалось, він усе те передбачав або виворожив сам із дивних законів небесних світил, з їхнього руху, і розміру, і блиску.

Ян Кеплер із Праги, астроном королівський при дворі Рудольфа, встановив, що орбіта планет є еліпсоподібна, а Сонце перебуває в центрі еліпса. "Книга моя написана — сказав Ян Кеплер,— і байдуже мені, чи прочитають її сучасники, а чи нащадки. Може, чекатиме вона сто літ на свого читача,, як бог шість тисяч літ на дослідника Всесвіту".

Котермак не залишив по собі ані такої книги, ані таких слів. Та саме своєю буденністю він імпонував мені.

Кажу вам: сидів переді мною, убраний в чорне, звичайне; Коперник не сидів би, може; Коперник — то вже не людина, то знак свого покоління; а син міщанський, Юрій Дрогобич, сидів і пив каву; а я ж не дивувався, коли почув, що двоє бурсаків не сплатили флорена за науку, а флорен вельми потрібен; а стелилась нам обом перед очима дорога до Кракова аж від Дрогобича, і Дрогобич тонув помежи горами, дерев'яний, заболочений, поза валом міським, у голубому плині голосів і повітря.

Що лишилося з тих голосів? Юрій Дрогобич, Юрій Дрогобич з Русі. Бакалавр, магістр, професор і ректор Болонського університету, автор книг учених, медик його королівської величності Казіміра Ягеллончика, учитель бурсаків. І несплачений флорен, отой флорен мені найважливіший: що за ним — бідність, чи скнарість, чи педантизм? Я шукав слідів людини з-перед п'яти століть. Геній, звільнений від шкаралупи буденності, недосяжний і незахищений від посягань на його індивідуальність. Не диво в тім, що він приходить до нас — чистий, як Франціск Ассізький, порятований нами ж самими од вигадок, здогадок, колупання в його буднях. А коли раптом приходить із-перед п'яти сотень літ звичайна людина, то хіба не втратиш голову од радості, що та людина знайшлася, зосталася, розгорнулася книгою?

Такого Котермака, буденного й звичайного, шукаю. Потерпаю, що не знайду. І знову кидаюсь у пошуки.

У пляшку, кинуту на хвилі, поклали записку. Хтозна-коли. Потерлася, зблякла, літеру до літери не стулиш. І кожен має право ту вписати, котрої бракує, і аби був сенс, а кожен таки матиме рацію — і ніхто не матиме.

Котермакова доля цівка в цівку така ж. Усе про нього правда — і все брехня.

Мучено мені з тим Котермаком. Від самого початку. Мов би хто кликав — знайди, відшукай. І знайшов: сидить переді мною, отак собі

знічев'я снує нитку розмови, а тоді, коли він вийшов із Дрогобича на шлях і пішов (озирався чи не озирався? мав за плечима бесаги чи не мав? вчувались йому співи у дрогобицькій церкві чи забув?) — тоді, коли він так ; вийшов, то бачив, мабуть, ту ж дорогу перед собою, що й тепер лежить, утоптана століттями. Йшов мудрості шукати. Чи слави? Дівчата могли йому о тій порі снитися, білі та голі, як берези,— так досі сняться дівчата зовсім молодим хлопцям, і ще потім будуть снитись, і ще через п'ять сотень літ.

Вписую літери, які хочу, до тих, що зостались на аркуші життя Георгія з Русі.

...День доходив свого кінця, забираючи в небуття безліч подій, розмов, діянь, сміху й надій. Спливав безповоротно, як води Вісли. А Вісла текла байдуже, як час.

Гострі леза золотих хрестів на Маріацькому костьолі розтинали полотно неба, а руки також творили хрест на вид костьольних веж і на гомін дзвонів. А поза гомоном уже наступала тиша: відмирали торжища; замикалися голосні майстерні ковалів, бляхарів, мечників; розпарені й розімлілі, виходили з гарячих лазень краківські міщани; спотикалися несміливо на викладених дерев'яними балками бруківках коні заїжджого кметя, убраного до міста в сукняний кафтан, пошитий мандрівним "партачем", та в мащені товщем шкірянці. Кметь той дорідний та дужий, витривалий на голод і холод, лиш у місті позирав ніби непевно, він спраглий нового, цікавого усього, а все тут для нього недоступне й високе, мов костьольні вежі чи замок за мурами. А вдома кметь, упокори та нужди знести не годний, ставить у примітному місці в фільварку знак перестороги — два перехрещені між собою мечі, і спалахує потому фільварок червоно, і видно аж на Краківське передмістя, а може, й далі.

В ринку замикалися сукенниці з крамом; босоногі ткачі рахували свій денний заробіток, а до убогих, забарложених притулків сповзалися жебраки й каліки, заїдаючи біду замішаним на лободі та жолудях хлібом. Хитрий шмуклер-пройдисвіт рахував, що має достарчити можновладному

панові три вінці з перлами та злотом, оздоблені пишно нашийники, а що капелюх із журавлиними перами.

На кухні можновладного пана варилися в мідних казанах пиво та риба,— пан готувався до великої учти, а хотів при тому публічно роздати убогому людові харчів від вельможного столу.

Місто, як великий звір, ховалося на ніч у барліг.

Висипали небом зорі, очищені від скверни, синьо-білі.

В саду при мурованій, двоповерховій кам'яниці ученого мужа Яна Міриці велася поважна бесіда.

Ян Міриця приймав у себе гостей. Був Якуб із Боксиць, високий, схожий на величезного кондора зі своєю маленькою головою і довгим гострим носом, убраний скоріше як лицар, а не учений муж. І був Миколай Мергус із Ніси, поважний, тихий, з пальцями, як короткі зубці грабель, з голосом глухим і повільною мовою. Обидва були обізнані з книжними премудростями, мали віру з бога, в астрологію і в королівську владу.

І був Каллімах. Той вірив найбільше в людський розум та власну неперевершеність і визнавав за собою право міняти службу в королів, як коханок,— неспокійний Каллімах, аж до дна душі збурений, із густою снаддю обличчя і хитрим профілем,— потому нащадки матимуть змогу оглядати його подобу на плиті надгробній у краківському костьолі домініканів. Плиту виконає близько 1500 року за малюнком знаменитого Віта Ствоша один нюрнберзький майстер, але це потому, а зараз Каллімах неспокійний, рухливий, не тішать власні милозвучні й глибокодумні вірші, не вабить дорогий рідкісний напій — солодке італійське вино, за вельми високу ціну добуте для столу Яном Мірицею (нагадує батьківщину й молодість Каллімахові),— нині Каллімах байдужий до вина.

І нехай увійде в сад при мурованій кам'яниці Яна Міриці син міщанський з Дрогобича. Нехай увійде.

Я не знаю напевно, що робив того вечора Юрій Котермак, не буду вас переконувати, що тільки так і могло бути: що увійшов, і привітався, і вино солодке з Італії пив, бо могло того не трапитися, бо міг він того вечора:

складати молитву господові;

згадувати, як просив ласки у знаменитих вельмож у Римі, аби дали йому рекомендацію до когось багатого, щедрого, зацікавленого астрологією. З астрології добував собі хліб, а закони світил небесних і рух їхній здавалися Котермакові тісно, мов кільця в ретязі, в'язаними з людською долею,— бо хіба ж від того, як світить сонце і як спадає дощ, не залежить людська доля? То чи не може бути істиною й те, що залежить вона від зірок? А людина слабка, й немічна, і знесилена сумнівами, й добре б їй подарувати віру і ту віру скріпити,— так сказали зорі...

Міг він того вечора так само добре їхати битим шляхом від Кракова аж до Львова, а тим шляхом возили сіль із Польщі, і тим шляхом ішли татари на Польщу, і король вирушав із Кракова, коли панували там голод і мор, тим же шляхом кметі ходили й ховали за пазуху ножі, бо кметям зброю невільно було носити.

Сказав колись давно Ян із Людзиська, вітаючи славного короля Казіміра Ягеллончика: "Найвища хвала належить вітчизні поляків. Нехай є інші, пречудові,— лиш та єдина для поляка подиву гідна".

Польща рівнинна, неширока, як лоно жіноче; Вісла плеще в берег, в'яже все докупи в Польщі; пахне польська рівнина медвяно. Ти називаєш себе Юрій Котермак з Русі, і та Русь тобі пахне солодше,— чи ти не маєш навіть згадки в душі своїй про неї? Присвяту .писав на книжці

всемогутньому папі римському, молився до католицького бога. Був ти русин — чи хто ти був, Котермаку?

Міг що завгодно того вечора робити Котермак, та мені треба, щоб він зайшов у сад при кам'яниці.

— Нехай похвалений буде.

— Навіки.

— Вітаємо астролога в нашому домі.

Краківська астрологічна школа може похвалитися славою світовою. Астролог був рівним астрономові, не лежала між тими науками (а обидві за науку мались) границя. В Угорській хроніці пишеться: "Краковія астрологіє реперта ест"[1]. А Котермак — не останній з-поміж них.

Два бурсаки не сплатили флорена за науку; ходив із лікарською поміччю у передмістя до убогого міщанина; зорі засвідчують, що прийде смерть Каллімахова по його, Котермаковій, смерті, і буде ім'я Каллімахове славне довго, тільки ніхто не знатиме причин його вчинків і діянь, і важко буде сказати, чи був Каллімах вірний правді історичній, а чи власному прагненню слави й почестей, дарованих по черзі то однією державою, то іншою,— залежно від того, якій служив. І сказав усе те Котермак, і бачив себе самого на смертному ложі в убогій хаті. Ділили між собою кілька позоставлених ним флоренів бурсаки? Кажуть, що заповів він свій дім, збудований на університетському ґрунті між угорською бурсою і домом Клетнара,— заповів той будиночок пішакам із бесагами від Дрогобича, аби там жили, поки всілякі науки пізнаватимуть у славному Краківському університеті. А от чи заповідав тим пішакам, науки пізнавши, з набутком мудрості — додому вертати? Про те ніхто не сказав ані слова.

Каллімахове серце в тривозі: все прах, усе безцінь, ніщо не має сенсу, бо всьому настає кінець так чи інак.

А де земля, що прийме той кінець? Вигнаний з батьківщини, вірним їй не був Каллімах; напівонімеччена Польща стала йому притулком — а чи називає її своєю вітчизною? Польща вивищила його і оздобила всіма почестями, доступними людям за життя, а він не раз ставав у пригоді їй, тільки ж солодке італійське вино пахне далеким домом і материнськими грудьми.

Каллімах відганяв тривогу — міркував уголос про найновішу історію Венеції, писану Сабелліком.

— Є там велика прогалина,— говорить Каллімах.— Мови немає в книзі про намір Венеції збороти турків.

— То важливий і славний для Венеції чин, доказ мудрості у політиці: Венеція бажала зневолити Туреччину, грекам подати поміч, а зробити це мала намір з допомогою персів і татар... Одначе в книзі справді нема про те мови, — стверджує і Юрій з Дрогобича.

Якуб із Боксиць знає ціну солодкому італійському вину та смаковитим стравам. Турботи про долю Греції та венеціанську історію не псують йому застольного гумору, а поза тим він дає добру пораду:

— Каллімах, як великий знавець тих справ і неперевершений політик, мусить сам об усім написати, щоб не ухибити Венеції в славі її.

— Турки — лихо всього християнського світу, та коли біда трапляється далеко від очей наших, лемент скривджених слабко лунає у вухах... Високий злет умів мав би штовхнути світ на негайну боротьбу, та скарги втихли — і нема злету,— говорить Каллімах.

— І тобі, Каллімаху, якраз найбільше годиться писати про те,— підтримує Якуба з Боксиць Миколай Мергус із Ніси.

— Просив би я вас, Якубе і Миколаю, прислужитися правді, а зарівно й славі мого імені. Бо ж, пишучи історію Венеції, я буду змушений сам не раз згадувати власне ім'я, а не зможу говорити про себе так відверто, як вимагає цього погляд на історичну правду.

— Проблема вельми важлива й вимагає виняткового таланту й дару мови,— каже Котермак.

— Я не маю відваги братися за перо з такого високого приводу,— відмовляється Якуб із Боксиць.

Нінащо Каллімахові умовляння; Ян Міриця твердить:

— Лише серед шляхетно народжених з'являються уми справді великі, здатні розуміти долю республіки чи монархії, розпізнати, що провадить до могутності, .оточує блиском та підтримує в занепаді, а ти, Каллімаху, краще від нас усіх можеш осягнути це.

Забуває господар, що при столі сидить син міщанський; батько його — Михайло Донат — убогий був, не шляхетського роду, не дав синові і шляхетного імені, а лиш бесаги па дорогу до Кракова. Медик при дворі короля — і простих смертних лікував, і бачив долю королів і кметів у шляхах зірок — чи не він найкраще міг знати, як однаково безсилі й ті й другі перед долею, як однаково залежать від її примх і як однаково звучать їхні передсмертні скарги?

Усміхається із самовпевненості Яна Міриці Котермак:

— Серед добра, яке батьки залишають дітям своїм, немає нічого вищого понад хвалу й чесність імені, однак насправді ніщо не є важчим од того тягарем...

Гроші й інше усе можна часом утратити, не стягаючи на себе вини, а після їх втрати не завжди настає ганьба. Честь натомість не можна посідати без найвищої гордості ані теж утратити її без найбільшої ганьби.

Бігло над Котермаком небо ("Хоч і далекі від наших очей простори його, та не надто віддалені від людського розуму",— казав Котермак). Бігло над ним небо зі своїми загадками, а він запропонував нам свою.

Не мав блиску. За Каллімаховою славою, за сяйвом Коперникового генія, за всепихою королів — не видно його було.

Сліди Котермакові — мовби пісками ступав.

А загадку таки загадав.

Гинули покоління, вмирали століття, полишаючи після себе десятки імен, як сліди чи то геніальних мудреців, чи то геніальних пройдисвітів.

Не був Котермак ні тим, ні іншим.

А таки зостався.

Виворожив собі.

У зірок долі напитав.

Звіздарем був.

Подарували.

Напівбезсмертя?

Петер Бреннер (так собі його назовемо) був високий, лисуватий і елегантний. Як і належить німцеві, любив пиво, сімейне вогнище, а зраджував дружину зрідка, але неодмінно тільки з добропорядною німкенею.

Коли б ішлось про Петера Бреннера, то можна було б домислювати не одно: уявімо, як вечорами, взимку, грів ноги в смугастих шкарпетках при каміні, читав газету й жував грубезні бутерброди, наготовлені дбайливою дружиною; зітхав сентиментально,— бо так і належить, згідно нашої уяви, зітхати німцеві,— дивлячись на зорі й згадуючи приємні рядки з Гейне.

Але йдеться не про Бреннера. Йдеться про Котермака.

Шліман відкрив Трою.

Ньютон — закон земного тяжіння.

Колумб — Америку.

Бреннер — Котермака.

Бреннер був антикваром. То була його пристрасть і його хліб. Він не бачив нічого поганого в тім, щоб заробляти гроші на власній пристрасті. Часом навіть дуже добре випадало. Часом — не виплачувалося. Однак Бреннер не відчував браку в грошах. У тому малася певна рація — заробляти гроші на власному захопленні.

Як то трапилося? Може, хтось загортав якусь дрібничку в крамниці у листок вченої книги, видрукуваної кілька століть тому, а Бреннер похопився, помітив і забрав стародрук — рештки стародруку — за безцінь, бо для крамничкаря більше важив шматок ковбаси, аніж такий аркуш.

Чи хтось помирав — і зоставив по собі скриню з невідомо як втиснутою межи старі лахи отою книгою в шкіряній оправі?

Якось уже було.

Бреннерові потрапило до рук: видано в Римі, писано латиною, з назвою "Юдіціум проностікон..."[2], автор книги значився Георгій Дрогобич з Русі, магістр, учений муж, звіздар...

Не єгипетський папірус, ані не звітрілий, крихкий і дорожчий од золота оригінал трагедії Євріпіда, ні, аж так то не видало. А однак Бреннер знав вартість книги.

Горіло світло в Бреннеровій кімнаті, кімната не була закутком чорнокнижника й мага, часи чорнокнижників минули, а все-таки жило в ній щось від незвичайного — запах старих книг, специфічний, характерний, його ні з чим не порівняєш, той запах, тільки таку назву він і має — старі книги. Кохався Бреннер у старовинних свічниках, це він залишав для себе, це майже не йшло на продаж, мідні, причорнілі й зеленаві, бронзові, важкі, як надгробні плити, милі Психеї з тоненькими фігурками й хижі химери; коли Бреннерові раптом ставало самотньо,— а таке трапляється з кожним, хоч би він і здогадався продавати власну пристрасть,— Бреннер палив свічки у всіх своїх свічниках, і горіли вони хитким, дрібним полум'ям, і аж тоді незвичною виглядала Бреннерова кімната, бо поза тими свічниками ще плавали на стінах, оббитих темними шпалерами, тіні від черепа, обернутого на попільничку (зостався по Бреннеровому батькові — лікарю), і від маленької фігурки східного божка з пласким обличчям,— і Бреннер тоді мав щось від мага: видовжувались і загострювались риси обличчя й погляд не світився добропорядністю.

Котермакова книга, видана в Римі чотири століття тому, чорна і з жовтими, як шкіра забальзамованого фараона, сторінками, пасувала до тих свічників.

Читав Бреннер. Було там передбачено час місячного затемнення і вперше — а те, що зроблене вперше, має-таки ціну — вперше йшлося про Львів, Дрогобич (дороги Котермакові слалися, дороги, шляхи світил і шляхи людей), Бреннер гадав собі — то таки рідкісна книга, особливо для північних народів (через руки його перейшло чимало такого, і міг він розпізнати фальшиве, як старий ювелір здалеку вчуває домішку в золоті).

Чотири століття ходила світами книга, бо так собі виворожив Котермак, аби була, аби ходила,— світами ходила, чотири століття, ніким не відкрита, нікому не знана, не читана, може,— а однак була.

І потрапила Бреннерові до рук.

Все має свою ціну. Котермакова праця також її мала — чотириста вісімдесят німецьких марок та місце в каталозі цінних і рідкісних книг.

Було це десь у році 1898.

Добрий німець Петер Бреннер відкрив Котермака. Сина міщанського з Дрогобича.

Пив того вечора пиво, цілував білу шию дружини і був би дуже радий, якби хто купив Котермакову книжку за чотириста вісімдесят німецьких марок,— таку ціну визначив їй Бреннер.

А чом би й ні?

Бо таки, мабуть, хтось купив, і знову мандрувала книга світами, й літами, й людьми.

І повернувся Георгій Котермак, син Михайла Доната, до свого Дрогобича.

Дрогобич — у долині, як між двома долонями.

Бігло вгорі небо, долі — річка й дорога.

Стояли золоті стовпи па небі (заходило сонце), ліси, безжально обідрані з одягу, мов окрадені опришком подорожні, пробували прикрити свою наготу густими туманами.

Стрибала дорога зайцем, наче сліди замітала.

Утоптана століттями дорога. За хмарами вгадувалися гори. У винничці, коричневій, як шоколад, співали.

Білий-білий. Вуса й борода. Сливи очей, подовжених і з непорушним поглядом. Брови до скронь, зморшка гостро розтинає перенісся. Чорний одяг і білий комірець під білою бородою. Котермак повернувся додому.

Повернувся так.

Петро Січкар займав однаково мало місця і в житті, і за столом. Тихий, однорукий і маленький, наче зайва кома у фразі, він жив собі в обідраному будиночку на околиці Дрогобича, при ньому була його старша, така сама тиха, незаміжня сестра, він приносив додому під пахвою буханку хліба з міста, а вона готувала для нього прості страви, оповідала довгі й незлобні плітки про сусідів, а вечорами вишивала невибагливі, як її життя, візерунки на білому полотні, а потім знову випорювала нитки — і так виглядало, ніби вона без кінця намагається відшукати те, що знайти неможливо.

А Петро Січкар лежав на старому тапчані, прикривши обличчя газетою, і мріяв про життя, якого він ніколи не проживе. Траплялись там подвиги й гарні жінки — неодмінно в червоних кімоно, сам же Петро Січкар був струнким і знаменитим тенором із пишною чуприною і звабливими вусиками над чіткими й дуже вольовими устами.

Вранці Петро Січкар, махнувши рукою на переповнений автобус (куди вже йому штовхатися ліктями, навіть тут він не міг би цього зробити), топтав то сніг, то болото — залежно від пори року — з околиці до центру, де працював у міському музеї.

І раптом — як у дитячій казці — йому пощастило. Випав такий день, коли йому пощастило. Ні, не став тенором і не зійшло кохання вогненної жінки в червоному кімоно, навіть вусики не проросли над його устами.

Вишукував для музею розписані глечики, інкрустовані тарелі; помежи сірим, запорошеним мотлохом, межи непотребом хотів натрапити на скарб.

І натрапив.

Несподівано напіткав непорушний погляд подовжніх очей.

Портрет темний, білою плямою лиш борода й комірець, Січкареві тремтіли пальці на бідній руці його, торкався полотна, напису — Георгій Дрогобич із Русі, коли був писаний портрет, чи то оригінал і хто автор портрета — і чи справді Дрогобич з Русі виглядав подібним до цього образу, чи, може, то чиясь уява про нього?

Знав про Котермака. Чув. А то його портрет.

Молитись був ладен. Як до ікони чудотворної.

Во ім'я отця, і нині... і присно...

Білому світові цілому хотів би показувати портрета, писаного невідомим автором, а знайденого ним, а відкритого ним, тепер невеличке місто Дрогобич ширилося далеко в часі і в просторі — аж за п'ять сотень літ, аж до Кракова та Болоньї, а власний дім на околиці, за містом, з маленьким городцем, і нудними стінами, і нудними плітками, і

прісними стравами, і кволо-тихими вечорами, коли особливо відчутно, як безнадійно стікає в провали час,— усе стало іншим, бо ану ж стояв дім його на місці Котермакової хати?

А що могло означати прізвище? Котермак. Прізвисько, характер, прикмета, професія?

Загадка.

Не приходили жінки в червоних кімоно. Не мав на них часу: писав і писав листи і чекав відповідей, а поки з Кракова та з Болоньї Котермаковими дорогами йшли до Дрогобича коротенькі, скупі, безнадійно скупі інформації, вигадував уже не своє — Котермакове життя.

З Болоньї писали італійською мовою, і мало не плакав, як дитина, котрій подарували калейдоскоп, а не сказали, що з ним робити,— шукав перекладача, невміло й кашляючи випив з ним у коричневій, як шоколад, винничці, перекладач з гріхом навпіл, із іронією наскрізь (де ж таки, дурницями доросла людина займається) переклав: у Болонському університеті Юрій з Русі читав студентам почесні лекції з медицини та ранкові лекції з астрономії. І значиться він у тогочасних документах видатним ученим філософських та медичних наук, і астрономом, і достойним ректором університету, а більше нічого з Болоньї про нього не написали й не знали — принаймні поки що.

Учений філософських і медичних наук, ректор достойний.

А й того було немало.

Того було немало, аби посісти сенс життя, аби шукати його в загадці, в штрихах, у старих книгах, у Котермакові.

Юрій Дрогобич повернувся додому.

Світ повірив у нього. Ніби Котермак ріс тепер та більшав, а кожен додавав до нього своє і тим загадку заплутував, і загадка росла разом із Котермаком.

Хтось твердив категорично, що слава його не менша Каллімахової, а хтось знайшов свідчення, ніби великий Коперник був Котермаковим учнем, а інші запевняли: знаменита праця в галузі медицини, автор якої був досі невідомий, без сумніву, належить Дрогобичу.

І виглядало так, мовби нікому не спадало на думку зняти з Котермакового портрета верхній шар фарби, аби пересвідчитися — є там ще щось? Ніхто того не робив, а ніби навпаки чинили — клали й клали зверху нові мазки,— і тоді ж годі дійти істини, і годі знайти Котермака.

Істиною було все — і ніщо не мало підстав для неї. Засуджувати безпідставно як до смерті, так і до слави однаково неможливо.

І все було про Котермака правдою, і все — бридня.

Кажу вам: коли правда все, то чому неправда те, що сидів він поряд зі мною, пив каву з порцелянової філіжанки й оповідав, про що мав охоту, і згадував, що згадувалося?

Болонья, приміром.

Прозора, як повітря, музика лютні й плаваючі над інструментом чорні, замріяні, як у мадонни Франческо Франчо, очі італійки, і розкішний фасад церкви тіла Христового, і неперевершені палаци Болоньї — стрілчасті арки палаццо Ізолані, і тесаний, ніби полірований, гранчастий алмаз каменів Бевілакви, і круглі арки над вікнами нижнього поверху палаццо Фава.

А ще — один глухий вечір, коли падав дощ, і голод допікав, і цілий світ пахнув тільки хлібом, шматком хліба — колись покинув був, не

доївши, малий хлопець Котермак на тесаному столі батьківської хати (як потому не раз згадувався той шмат хліба й бесаги, наладовані на дорогу, — як не раз бракувало того шматка хліба!). І тоді за гроші на хліб склав гороскоп, де все свідчило про багатство, славу й радощі; за таке платили щедро, і хоча насправді зорі віщували біду, її неможливо було уникнути,— то чи так уже согрішив, підло вчинив молоденький і без міри голодний магістр, сфальшувавши тоді задля хліба?

А чи колега Миколай Вудка з Квідзиня, такий трохи дивний, трохи не схожий на інших у своїй щирості й довір'ї до людей...

А ще той вечір, коли говорив Каллімахові про долю,— хіба ж не справдилося?

Обтер Котермак бороду. Дивився на світ непорушним поглядом, мовби нічому не дивувався, мовби знав ще тоді, з-перед п'яти сотень літ, що так, а не інакше буде все діятись на білому світі:

— Здобута слава сягає наступних поколінь. Літа надають їй тривкості й блиску, хоча все інше руйнують безжально...

Знову спочатку.

Шукаю віднова Котермака.

— Доброго дня вам. Як ваше здоров'я? У театрі опери й балету дають "Циганського барона". Чи не хочете послухати? Скористайтеся нагодою...

Де я бачив це обличчя, де?

Котермак.

А то не він. То напівбожевільний старий, що розклеює театральні афіші у Львові,— подовжні темні очі й непорушний погляд.

Ніби з нього той портрет малювали.

Театральні афіші — вони не мають нічого спільного з астрологією.

Нині в гороскопи не вірять. Бридня.

Стою над дахами Львова і дивлюсь на зорі. Сліпучий Сатурн із загадковим кільцем. І місяць — жовтий і танучий — тоненьким шматочком цитрини в небі. А долом чорні дахи міста, божевільна застиглість, нерухомість чорних дахів — квадрати, шпилі, трикутники, хаос, мішанина, непорозуміння.

А що по тому, що — по тому?

Послухай-но, по тому, через п'ятсот років, хоч би знічев'я, мимохіть, випадково, виворожи мене, Звіздарю.

Через п'ятсот літ.

[1] Краків відкрив астрологію (лат.).

[2] "Розсуд у користь розгляду" (лат.).